

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำของโรงเรียน
โคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด*
GUIDELINES OF THE OPERATION OF BUDDHIST SCHOOL TO LEADING
BUDDHIST ORIENTED SCHOOL OF KHOKLAM PITTAYAKOM UNDER
THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE ROI ET

วรรณภา สังวิบุตร¹, จิราภรณ์ ผันสว่าง²
Wannapa Sangwiboot¹, Jiraporn Phansawang²
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2}
Email : wannapasangwi2523@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถิปุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ จำนวน 99 คน และผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำ ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงาน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านส่งเสริมวิถิปุทธ และโรงเรียนวิถิปุทธพระราชทานมีแนวทางในการดำเนินงานตามข้อบ่งชี้คุณภาพ 54 ข้อ 4 มาตรฐาน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ผลกระทบ 3) แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 5 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านกายภาพสถานศึกษาควรมีป้ายโรงเรียนวิถิปุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธรูปศาสนสุภาชิตวาทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม ไม่มีสิ่งเสียดสี เหล้า บุหรี่ (2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระควรให้ผู้เรียนใส่เสื้อขาวทุกคน มีการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ รับประทานอาหารมังสวิรัต สวดมนต์แปล (3) ด้านการเรียนการสอนควรมีการ

เจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน มีการบูรณาการวิถีพุทธกับทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด มีการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม(4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ควรมีการรักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ใจดีสวย กราบงาม มีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ประหยัด มีนิสัยใฝ่รู้ และ (5) ด้านส่งเสริมวิถีพุทธไม่ควรใช้อาหารขยะภายในโรงเรียน ซึ่งชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน โหมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก มีสมุดบันทึกความดี มีการสอบธรรมศึกษา มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : แนวทางการดำเนินงาน; โรงเรียนวิถีพุทธ; โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

ABSTRACT

The objectives of the research were 1) to study Guidelines for the operation of Buddhist School of Khoklam Pittayakom under the Secondary Educational Service Area Office Roi Et, 2) to study the Guidelines of the Leading Buddhist Oriented School and Royal Buddhist Oriented School and, 3) to find out the guidelines for of the operation of Buddhist School to Buddhist Oriented School of Khoklam Pittayakom. The target group were the administrators and teachers in charge of Buddhist Oriented School, totally 99 in number and 7 interviews. The instrument for collecting the data was the questionnaire, with its reliability value at 0.93 and quality-verified interview. The data collected were analyzed by the computer program, and the statistical devices composed of Frequency, percentage, mean, standard deviation.

The research results were as follows: 1) The Guidelines for the operation of Buddhist School of Khoklam Pittayakom under the Secondary Educational Service Area Office Roi Et was found, in both overall and individual aspects, to stand at a 'MUCH' level. The leading aspect was that of teaching followed by promotion of Buddhist way of life, behavior of students, teachers, administrators, activities of the Buddha's day and physical, respectively. 2) The Guidelines of the Leading Buddhist Oriented School were (1) physical (2) activities of the Buddha's day (3) teaching (4) behavior of students, teachers, administrators, and (5) promotion of Buddhist way of life, and the Guidelines of the Royal Buddhist Oriented School were 54 indicators and 4 standard composed of input, process, output and impact factors 3) The guidelines for of the operation of Buddhist School to Buddhist Oriented School of Khoklam Pittayakom were (1) Physical: should have Buddhist school signs. There is a Buddha statue in front of the school. There is a Buddha image in the classroom. There are Buddha's proverbs, discourses, royal speeches followed in various places, clean, peaceful and shady. There is a Buddhist room or Dharma courtyard. No drugs, alcohol and cigarettes. (2) Activities of the Buddha's day: All students should be required to wear white shirts. There is merit

making, offering food to monks, listening to sermons, eating vegetarian food, and praying. (3)Teaching: There should be mental and intellectual development. Buddhist way of life is integrated with all subject and on important Buddhist days students working on moral projects volunteer activities to practice religious activities at the temple and attending a meditation camp.(4) Behavior of students, teachers, administrators: One should keep the five precepts, smile easily, pay respects, pay respects beautifully, consider food and eat, saving, having a habit of curiosity.(5)Promotion of Buddhist way of life: No junk food should be sold in schools, no scolding, admiring the good deeds in front of the flagpole every day. Homeroom to reflect feelings have a good book There is an exam in Dharma Education, and here are monks to teach regularly.

Keywords : Guidelines; The Operation; Buddhist School; Leading Buddhist Oriented School

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ได้กำหนดเป้าหมายด้านผู้เรียน(Learner Aspirations) มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทักษะสำคัญจำเป็นในโลกศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยทักษะที่เรียกตามคำย่อว่า 3Rs และ 8Cs ซึ่ง 3Rs ประกอบด้วยอ่านออก (Reading), เขียนได้ (WRiting), คิดเลขเป็น (ARithmetics) และ 8Cs ประกอบด้วยทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving),ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม (Creativity and Innovation), ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross – cultural Understanding), ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration Teamwork and Leadership),ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communications Information and Media Literacy),ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy), ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ (Career and Learning Skills) และ ความมีเมตตา กรุณา วินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion)เชื่อมโยงในยุทธศาสตร์ที่5 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการที่บอกว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีคุณธรรมจริยธรรมและแนวคิด ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)นอกจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดการประเมินตัวชี้วัดตามมาตรฐานการปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ข้อ 6 การสร้างคุณธรรม จริยธรรมในองค์กร โดยกำหนดให้ ข้อ 6.4 ระดับ ความสำเร็จการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นตัวชี้วัดตัวชี้วัดตามมาตรฐานการปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนที่ช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถ พัฒนาตาม ศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข เป็นแนวทางปฏิรูป โดยยึดหลัก ไตรสิกขา เป็นองค์รวม เป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เรียนรู้ตลอดชีวิต ประสาน ประโยชน์ให้สังคม ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัด สภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ ผู้เรียน พัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ส่งเสริมให้เกิดความเจริญ งามตาม ตามลักษณะแห่ง ปัญญาธรรม 4 ประการคือ 1) สปัปฺริสังเสวะ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูลที่ดี 2) สัทธัมมัสสวนะ การเอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี 3) โยนิโสมนสิการ มี กระบวนการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี 4) ธัมมานุธัมมปัตติ สามารถนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิต ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา บูรณาการ ผู้เรียน ได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทาง วัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมี วัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และคณะครู เป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนา ดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการ เรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลักไตรสิกขา ที่นำไปสู่ ปัญญา วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล (พฤติกรรม) มี กิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นรู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค จิตใจ (สมาธิ) มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้ สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้พึ่งตนเอง ปัญญา มี ศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณ โทษมี ทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้าสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำ หลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาก็เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้การ ทำงานเป็นทีมซึ่งจะสามารถที่จูงใจ ชักนำ หรือชี้แนะให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆ ของกลุ่มให้สำเร็จได้ (จิราภรณ์ ผันสว่าง, 2562)

จากข้อมูลปัจจุบันมีโรงเรียนที่เข้าร่วม โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำทั้งหมด 13 รุ่นจำนวนทั้งหมด 23,357 โรงเรียน (โรงเรียนวิถีพุทธ, 2565) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด มีจำนวนทั้งสิ้น 60 โรงเรียน เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจำนวน 7 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด(โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่น 1), โรงเรียนหัวโตนวิทยา (โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่น 10), โรงเรียนท่าม่วงวิทยาคม (โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่น 11), โรงเรียน เติร์ชมอุดมศึกษาพัฒนาการร้อยเอ็ด(โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่น 12), โรงเรียนโพนสูงประชาสรรค์ (โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่น 12)และโรงเรียนสามขาท่าหาดยาววิทยา (โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่น 12) เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน จำนวน 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนปทุมรัตต์พิทยาคม (โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานรุ่น 3) โรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่6 เข้าร่วมโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อปี พ.ศ.2557 (โรงเรียนวิถีพุทธ,2565)ได้ดำเนินงานตามอัตลักษณ์29 ประการ ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และกำลังก้าวเข้าสู่โครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยในฐานะเป็นครูผู้สอนกลุ่มสาระสังคม ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม

จึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามโดยนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ในการบริหาร และเพื่อพัฒนาโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคมสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

โรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคมได้สารสนเทศเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในปัจจุบันและได้แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ เพื่อยกระดับมาตรฐานของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาหลักการแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลมาทำการสังเคราะห์องค์ประกอบและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อสร้างร่างเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 นำแบบสอบถามฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เพื่อตรวจสอบ ประเมินเพื่อหาคุณภาพ ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา(Content Validity) หาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Item-Objective Congruence Index) มีค่า IOC ระหว่าง 0.80 – 1.00

ขั้นตอนที่ 3 นำเครื่องมือที่ผ่านการ IOC หาคุณภาพของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและครูผู้สอนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 42 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ อัลฟา (Alpha Coefficient Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยข้อความคำถามที่จะนำไปใช้จะต้องมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.93

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดโดย กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหาร และครู ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดจำนวน 4 โรงเรียนได้แก่ โรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการร้อยเอ็ดและ โรงเรียนปทุมรัตน์พิทยาคม โดยมี ผู้บริหาร จำนวน 8 คนครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 91 คน รวมทั้งสิ้น 99 คน (ข้อมูล จาก <https://data.bopp-obec.info>) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน 2 คน ผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ จำนวน 2 คน ผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน จำนวน 2 คน และครูผู้รับผิดชอบโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดแล้วดำเนินการจัดทำกับข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดยการแจกแจงความถี่ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนค่าร้อยละ

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สัมภาษณ์ ผู้บริหารครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร 5) ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์แนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร 5) ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

ตารางที่ 1 การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของ โรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด	ระดับการปฏิบัติ			
	μ	σ	ระดับ	อันดับ
1. ด้านกายภาพ	4.25	.71	มาก	5
2. ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	4.26	.69	มาก	4

การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของ โรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด	ระดับการปฏิบัติ			
	μ	σ	ระดับ	อันดับ
3. ด้านการเรียน การสอน	4.33	.63	มาก	1
4. ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู และผู้บริหาร	4.29	.67	มาก	3
5. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	4.30	.70	มาก	2
รวม	4.29	.68	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบโรงเรียนวิถีพุทธ มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดโดยรวมอยู่ในระดับมาก($\mu= 4.29, \sigma= 0.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านการเรียน การสอน ($\mu= 4.33, \sigma= 0.63$) รองลงมาคือ ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ($\mu= 4.30, \sigma= 0.70$) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู และผู้บริหาร ($\mu= 4.29, \sigma= 0.67$) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ($\mu= 4.26, \sigma= 0.69$) และด้านกายภาพ($\mu= 4.25, \sigma= 0.71$) ตามลำดับ

5.2 แนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดมีแนวทางการดำเนินงาน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร 5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธและแนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบไปด้วย ข้อบ่งชี้คุณภาพ 54 ข้อ 4 มาตรฐาน ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า 2) ด้านกระบวนการ 3) ด้านผลผลิต และ 4) ด้านผลกระทบมีนวัตกรรมที่เป็นตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน 2 นวัตกรรมคือ 1) นวัตกรรมที่มีความสอดคล้องส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตามตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) จำนวน 1 นวัตกรรม และ 2) นวัตกรรม ที่มีความสอดคล้องส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตามตัวชี้วัด ด้านกระบวนการ (Process) จำนวน 1 นวัตกรรม

5.3 แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดด้านกายภาพ ได้แก่ (1) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ติดไว้หน้าโรงเรียนเห็นเด่นชัดมีรายละเอียดครบถ้วน (2) มีพระพุทธรูปภายในบริเวณโรงเรียนแล้วยังต้องมีพระพุทธรูปในซุ้มบริเวณหน้าโรงเรียนพร้อมทั้งเครื่องบูชาและให้นักเรียนไหว้ทุกวัน(3) โรงเรียนมีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนทุกห้องเรียนด้านหน้าของห้องเรียนแล้วยังต้องมีการทำความสะอาดและมีการเคารพพระพุทธรูปเป็นประจำ (4) การจัดทำพระพุทธรูปศาสนาสุภาพิต วาเทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ ควรต้องมีการปรับปรุงอยู่เสมอโดยมีนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำอย่างต่อเนื่อง (5) ความสะอาด สงบ ร่มรื่นในบริเวณโรงเรียนมีพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละห้องเรียนและมีการดูแลทำความสะอาดห้องเรียนเป็นอย่างดีโดยมีนักเรียนเป็นส่วนร่วมในการรับผิดชอบเวรทำความสะอาดห้องเรียนในแต่ละห้องเป็นอย่างดีเหมาะแก่การทำกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนา และลานปฏิบัติธรรมเพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่โรงเรียนวิถีพุทธต้องมีและเพื่อให้ดียิ่งขึ้นควรมีการตารางการใช้งานและนักเรียนมีส่วนร่วมในการดูแล

รักษาด้วย (7) การไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ในโรงเรียนด้านกิจกรรมประจำวันพระได้แก่ (1) การแต่งกายด้วยการสวมชุดขาวมาโรงเรียนในทุกวันพระ หรือ กำหนดไว้ 1 วันในทุกสัปดาห์ของผู้บริหาร ครู และนักเรียนเป็นการส่งเสริมวิถีพุทธ(2) มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรม หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ(3) ส่งเสริมให้ครู นักเรียนรับประทานอาหารเช้าในมือกลางวัน (4) มีการสวดมนต์แปลในตอนเช้าในกิจกรรมหน้าเสาธง และกิจกรรมของโรงเรียน ด้านการเรียนการสอนได้แก่(1) การบริหารจัดการ เจริญปัญญา การฝึกปฏิบัติทั้งครูและนักเรียนก่อนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ก่อนทำกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้นทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย(2) การบูรณาการวิถีพุทธเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เขียนแผนการสอนที่บูรณาการวิถีพุทธ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยนำหลักธรรมเข้าบูรณาการในทุกกิจกรรม และทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้(3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ (5) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหารได้แก่ (1) ส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือกีฬ 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (2) ครู และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน (3) ส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหารเช้า ไม่หก ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารทุกครั้ง (4) ส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด การออม การถนอมใช้เงิน และสิ่งของ อย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย (5) จัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้ ผู้สั่งยากด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ได้แก่ (1) ไม่มีอาหารที่ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรงอาหาร (2) การกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (3) ชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน (4) จัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ (5) จัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม (6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยการสอบนักธรรมตรี โท และเอก (7) การบริหารจัดการ เจริญปัญญาก่อนการประชุมทั้งคณะครู นักเรียน และบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง และ (8) นิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาให้ความรู้อย่าง

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 ผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการเรียนการสอนด้านส่งเสริมวิถีพุทธด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านกายภาพมีการดำเนินการครบทั้ง 5 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นารี ทองฉิม, พระมหาสุพจน์ สมเื้อ และพระครูพิจิตรศุภการ (2563) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และงานวิจัยของ ธนวัฒน์ ทวี, พระครุชัยรัตนกร, เอนก ศิลปะนิลมาลย์ (2564) ได้วิจัยเรื่อง

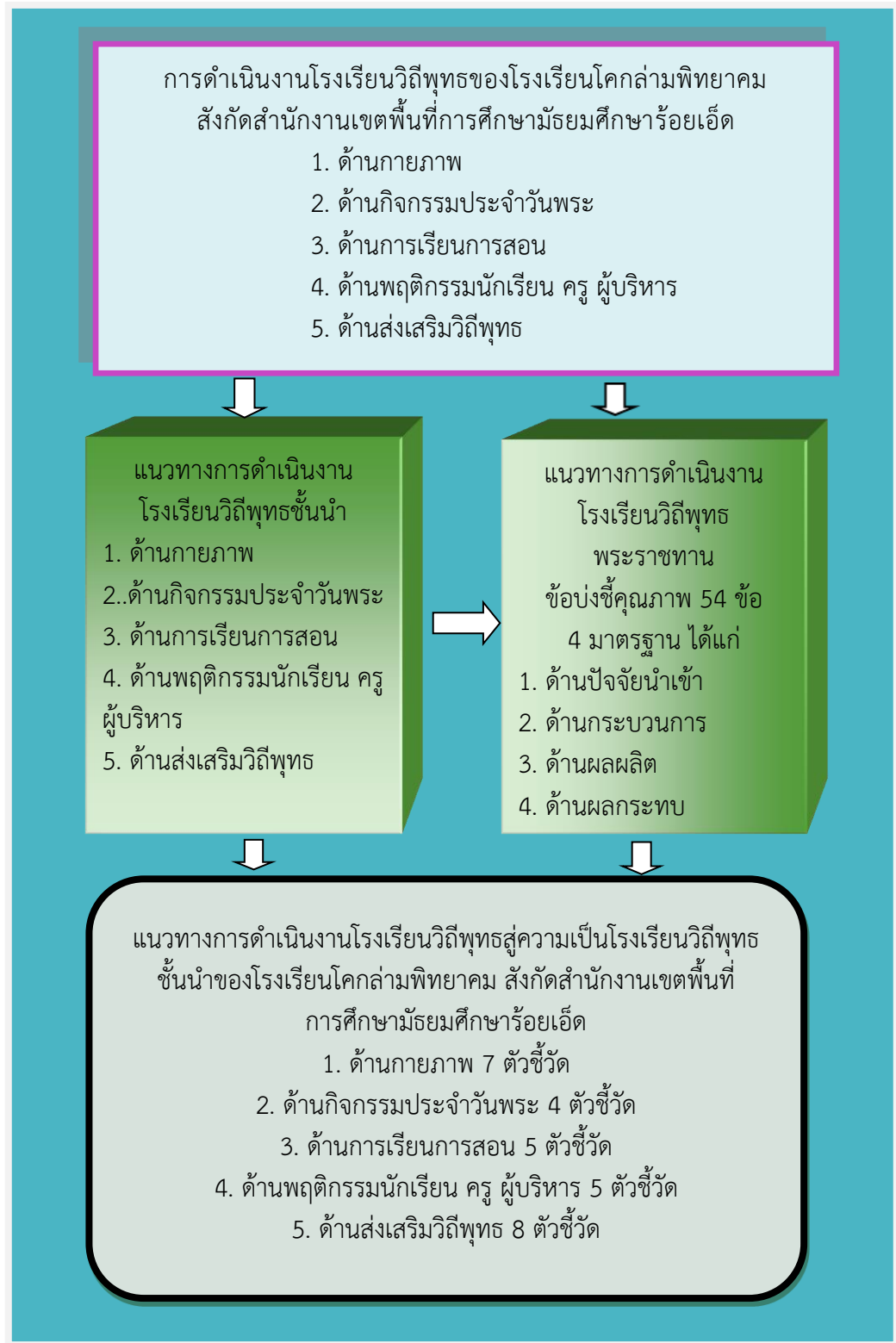
การบริหารโรงเรียนวิสุทธิพุทธของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารโรงเรียนวิสุทธิพุทธของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2 โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

6.2 แนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร 5) ด้านส่งเสริมวิสุทธิพุทธ ผู้วิจัยพอสรุปรายละเอียดได้ตามลำดับต่อไปนี้ และแนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ประกอบไปด้วย ข้อบ่งชี้คุณภาพ 54 ข้อ และ 4 มาตรฐาน ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า 2) ด้านกระบวนการ 3) ด้านผลผลิต และ 4) ด้านผลกระทบ มีนวัตกรรมที่เป็นตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน 2 นวัตกรรม คือ 1) นวัตกรรมที่มีความสอดคล้องส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตามตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) จำนวน 1 นวัตกรรม 2) นวัตกรรม ที่มีความสอดคล้องส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตามตัวชี้วัด ด้านกระบวนการ (Process) จำนวน 1 นวัตกรรมซึ่งสอดคล้องกับคู่มือการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธของพระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน), (2562) ที่พบตัวชี้วัดของโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 5 ด้านและโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ประกอบไปด้วย ข้อบ่งชี้คุณภาพ 54 ข้อ และ 4 มาตรฐาน

6.3 แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำ ของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงานประกอบไปด้วย 5 ด้านประกอบด้วย 1) ด้านกายภาพมีป้ายโรงเรียนวิสุทธิพุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาจาธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธรูปหรือลานธรรม ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระใส่เสื้อขาวทุกคน มีการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ รับประทานอาหารมังสวิรัต สวดมนต์แปล 3) ด้านการเรียนการสอนมีการเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน มีการบูรณาการวิสุทธิพุทธกับทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด มีการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร มีการรักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม มีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ประหยัด มีนิสัยใฝ่รู้ และ 5) ด้านส่งเสริมวิสุทธิพุทธ ไม่ควรมีอาหารขยะขายในโรงเรียน ขึ้นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน โสมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก มีสมุดบันทึกความดี มีการสอบธรรมศึกษา มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับคู่มือการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธของพระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน), (2562) ที่พบตัวชี้วัดของโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 5 ด้าน

7. องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดดังภาพที่ 1

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 ผลจากการวิจัยพบว่า การดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ระดับมาก แต่ด้านกายภาพ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุดดังนั้น ควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาด้านกายภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

8.2.1 จากผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ด้านกายภาพ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด ดังนั้น สถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ และจะยกระดับเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำและโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานควรเห็นความสำคัญในด้านกายภาพเป็นอันดับแรก และด้านอื่น ๆ ให้เป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อพัฒนาให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพต่อไป

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

8.3.1 ควรมีการวิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

8.3.2 การประเมินโรงเรียนวิถีพุทธในแต่ละรุ่นแต่ละปีมีการเปลี่ยนแปลงเกณฑ์การประเมินทุกรุ่นทุกปีควรมีการศึกษาในด้านอื่นๆ และของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอื่นๆ

9. บรรณานุกรม

- จิราภรณ์ ผันสว่าง. (2562). ผู้นำกับการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ Professional Education Leadership. มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ธนวัฒน์ ทวี, พระครูชัยรัตนากร, อเนก ศิลปนิลมาลย์. (2563). การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2. **วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด**. 10(2). 33-44.
- นารี ทองฉิม, พระมหาสุพจน์ สุเมโธ และพระครูพิจิตรศุภการ. (2563). การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1. **วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์**. 5(2). 311-326.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน). (2562). **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โรงเรียนวิถีพุทธ. (2563). **โรงเรียนวิถีพุทธพุทธธรรมประยุกต์เพื่อการศึกษา**. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563. จาก <https://www.vitheeбудdha.com/main.php?url=about&id>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ (2560-2579)**. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.